TẠP CHÍ ĐIỆN TỬ
THƯƠNG HIỆU & CÔNG LUẬN

Đột phá thể chế để phát triển kinh tế tư nhân

19:52 14/04/2025

Cải cách thể chế là quá trình thường xuyên, liên tục, không có điểm cuối cùng. Về lâu dài, chúng ta cần thiết lập cơ chế kiểm soát chất lượng các văn bản quy định mới ban hành để tránh tình trạng: Giấy phép năm nay bãi bỏ, năm sau mọc lại, bãi bỏ ở ngành này lại quy định ở ngành khác.

Kinh tế tư nhân từ chỗ bị hạn chế, thậm chí bị lên án thời kỳ trước Đổi mới đến được chấp nhận là một thành phần kinh tế phát triển bình đẳng với các thành phần kinh tế khác, rồi trở thành một động lực quan trọng đối với nền kinh tế, đó là cả một chặng đường dài.

Kinh tế tư nhân là đòn bẩy cho một Việt Nam thịnh vượng. Ảnh chinhphu.vn.

Vai trò của kinh tế tư nhân đối với nền kinh tế đã từng bước được khẳng định và ghi nhận trong chủ trương, chính sách, pháp luật và thực tế cũng đã chứng minh vị thế quan trọng của khu vực này trong hầu khắp lĩnh vực, ngành nghề của nền kinh tế. Mới đây, Tổng Bí thư Tô Lâm đã khẳng định, kinh tế tư nhân là

đòn bẩy cho một Việt Nam thịnh vượng, phải coi phát triển kinh tế tư nhân là nhiệm vụ trọng tâm hiện nay.

Tuy nhiên, nhiều mục tiêu đặt ra về phát triển kinh tế tư nhân chưa đạt được so với kỳ vọng, từ số lượng doanh nghiệp, năng lực cạnh tranh, đổi mới sáng tạo, đến đóng góp cho sự phát triển kinh tế, xã hội... Hiện, Chính phủ đang xây dựng Đề án, dự thảo Nghị quyết của Bộ Chính trị về phát triển kinh tế tư nhân. Bối cảnh mới đặt yêu cầu, kỳ vọng đối với Nghị quyết này về cách tiếp cận tổng thể, liều lượng giải pháp mạnh mẽ, thực chất đi kèm với cơ chế thực thi giải pháp hiệu quả.

Tại phiên họp Chính phủ chuyên đề pháp luật tháng Tư ngày 13/4, Thủ tướng Phạm Minh Chính đã nhấn mạnh thể chế hiện là điểm nghẽn lớn nhất, là điểm nghẽn của điểm nghẽn, nhưng cũng là điểm nghẽn dễ tháo gỡ nhất, dễ chuyển từ trạng thái khó khăn, vướng mắc sang trạng thái có thể cạnh tranh, đưa thể chế trở thành lợi thế cạnh tranh.

Thủ tướng yêu cầu tiếp tục rà soát để cụ thể hóa, thể chế hóa chủ trương của Đảng, tháo gỡ bằng hết những khó khăn, vướng mắc về thể chế, phục vụ cho sự phát triển; bỏ tư duy "không quản được thì cấm"; thực hiện "không biết thì không quản"; giải phóng toàn bộ sức sản xuất của đất nước, huy động toàn bộ nguồn lực xã hội cho phát triển; phân cấp, phân quyền tối đa với cơ chế kiểm tra, giám sát, đi đôi với phân bổ nguồn lực và nâng cao năng lực thực thi; cắt bỏ toàn bộ thủ tục hành chính rườm rà, không cần thiết và tăng cường thẩm quyền xử phạt hành chính, với chế tài, quy định cụ thể, rõ ràng.

Giải pháp tổng thể, thực sự đột phá

Các giải pháp thúc đẩy doanh nghiệp tư nhân không phải là chưa có, có thể kể đến như: Nghị quyết 10, Nghị quyết 41, Luật Hỗ trợ doanh nghiệp nhỏ và vừa, các nghị quyết chuyên đề của Chính phủ về cải thiện môi trường đầu tư kinh doanh,... và còn có thể tìm thấy giải pháp khác ở hầu khắp các văn bản pháp luật về doanh nghiệp và chính sách hỗ trợ doanh nghiệp. Nghị quyết về kinh tế tư nhân lần này ngoài kế thừa những quan điểm, giải pháp đã có trong các nghị quyết, đề án trước đây, kỳ vọng sẽ có giải pháp mới, đột phá hơn để tạo ra một lực đẩy mang tính bước ngoặt đối với kinh tế tư nhân.

Thực tiễn ở nước ta cho thấy, chỉ cải cách mạnh mẽ, mang tính đột phá mới tạo ra cú hích, giúp thay đổi trạng thái. Ví dụ như cải cách đột phá của Luật Doanh nghiệp năm 2000 đã thay đổi tư duy về quản lý doanh nghiệp, đề cao quyền tự do kinh doanh, chuyển từ cấp phép sang đăng ký thành lập doanh nghiệp, bãi bỏ hàng trăm giấy phép kinh doanh... tạo cú hích lớn để hình thành lực lượng

doanh nghiệp như ngày nay. Nhiều người so sánh với "Khoán 10" trong nông nghiệp và ví Luật Doanh nghiệp năm 2000 như "Khoán10" trong kinh doanh.

Đột phá thể chế để phát triển kinh tế tư nhân. Ảnh internet.

Cải cách thể chế tiếp tục là giải pháp trọng tâm, sẽ gồm cả giải pháp trước mắt và lâu dài, ít nhất gồm ba nhóm giải pháp: (1) Nâng cao chất lượng thể chế hiện hành; (2) Kiểm soát chất lượng quy định mới sẽ ban hành; (3) Ưu đãi, hỗ trợ doanh nghiệp.

Trước mắt, cấp thiết và trọng tâm trong cải cách thể chế là nâng cao chất lượng quy định pháp luật hiện hành. Cần từ tư duy và góc nhìn của doanh nghiệp để xác định các trọng tâm cải cách, theo các khâu trong quá trình đầu tư kinh doanh: Từ gia nhập thị trường đến quá trình hoạt động sản xuất kinh doanh (thuế, bán sản phẩm hàng hóa, thanh tra, kiểm tra, giải quyết tranh chấp...) và rút lui khỏi thị trường.

Thể chế có chất lượng phải giúp các doanh nghiệp dễ dàng gia nhập và rút lui khỏi thị trường; gánh nặng thời gian và chi phí tuân thủ pháp luật phải ở mức thấp nhất. Vai trò cấp phép của Nhà nước giảm và thay bằng duy trì trật tự cạnh tranh, chống độc quyền. Các chính sách ưu đãi, hỗ trợ doanh nghiệp cần phải được rà soát, đánh giá tổng thể về tính hiệu quả, phù hợp để khắc phục bất cập hiện hành, như: Nặng về thủ tục, thiếu nguồn lực, phân tán hoặc chồng chéo, trùng lặp...

Ngoài mục đích hỗ trợ giúp doanh nghiệp vượt qua khó khăn thì cần có chính sách hỗ trợ mới để thúc đẩy, phát huy lực lượng doanh nghiệp tiềm năng nhanh chóng trở thành doanh nghiệp lớn, đủ năng lực cạnh tranh trong khu vực, thế

giới. Về lâu dài, cần thiết lập được cơ chế kiểm soát được chất lượng văn bản quy định mới ban hành để tránh tình trạng: Giấy phép năm nay bãi bỏ, năm sau mọc lại, bãi bỏ ở ngành này lại quy định ở ngành khác...

Mở rộng tối đa quyền tự do kinh doanh

Cải cách môi trường đầu tư kinh doanh nhìn ở góc độ doanh nghiệp sẽ làm gia tăng áp lực cạnh tranh và nuôi dưỡng ý tưởng tốt. Ngược lại, môi trường kinh doanh khó khăn với nhiều giấy phép, thủ tục hành chính hạn chế gia nhập thị trường đôi khi vô tình lại trở thành công cụ bảo hộ cho doanh nghiệp, hạn chế ý tưởng tốt.

Nguyên tắc "doanh nghiệp được làm những gì mà pháp luật không cấm" đã được ghi nhận trong Hiến pháp. Tuy nhiên, nguyên tắc này chưa được triển khai triệt để trên thực tế, từ thiết kế chính sách đến thực thi pháp luật. Danh mục ngành nghề cấm hoặc kinh doanh có điều kiện còn nhiều, thủ tục hành chính vẫn khó khăn. Hơn thế nữa, thực tiễn cho thấy những gì mà pháp luật không cấm nhưng "chưa có quy định" đang là "vùng xám" rất mơ hồ không biết có được làm hay không.

Điều này có thể gây cản trở và rủi ro cho những ý tưởng sáng tạo và đổi mới, hạn chế quyền tự do kinh doanh của doanh nghiệp. Quá trình lập pháp cho thấy nhiều trường hợp, thực tiễn đi trước, pháp luật đi sau. Nếu thấy hoạt động kinh doanh mới có nguy cơ rủi ro thì Nhà nước cần đưa ra quy định để điều chỉnh cho hợp lý, chứ không phải cấm không cho làm những gì chưa có quy định. Như vậy, chúng ta mới phát huy được sáng kiến, sáng tạo của doanh nghiệp trong kinh doanh.

Đột phá thể chế để phát triển kinh tế tư nhân. Ảnh internet.

Làm thế nào để mở rộng quyền tự do kinh doanh cho doanh nghiệp? Rõ ràng là Nhà nước cần thu hẹp danh mục ngành nghề cấm, hạn chế đầu tư kinh doanh, cắt bỏ điều kiện kinh doanh, thủ tục hành chính, thực thi nguyên tắc doanh nghiệp được làm những gì pháp luật không cấm và chưa quy định. Hơn thế nữa là một cơ chế đột phá – đó là mô hình khu kinh tế, thương mại tự do (free zones hoặc free trade zones) đã thành công ở nhiều nước.

Mô hình khu kinh tế tự do có đặc điểm chung là tạo lập phạm vi quyền tự do kinh doanh rộng lớn và giảm tối thiểu việc cấp phép hay thủ tục hành chính hướng tới 'free' – tức bằng 0 (không) hoặc thủ tục kinh doanh nếu có thì vô cùng nhanh chóng, thuận tiện; cơ sở hạ tầng được kết nối thuận tiện. Có thể ví mô hình khu kinh tế tự do như một khu vực kinh doanh ở đó hoạt động sản xuất kinh doanh được làm hiệu quả nhất, chi phí tuân thủ và kinh doanh rất thấp. Ví dụ, chúng ta cần tư duy là có những ngành nghề kinh doanh chưa được ghi trong luật nhưng hoàn toàn có thể được làm trong khu này, nếu như sản xuất để hoàn toàn xuất khẩu, gia công cho đối tác nước ngoài.

Các khu kinh tế tự do và đặc khu chuyên biệt dành riêng cho các ý tưởng kinh doanh mới, như AI, bán dẫn, xe tự lái, doanh nghiệp nhỏ và vừa… cần được sớm nghiên cứu và thành lập ở nước ta.

Việc "bãi bỏ" rào cản sẽ nhanh hơn nhiều so với "sửa đổi"

Làm thế nào để nâng cao chất lượng thể chế hiện hành nhanh nhất, triệt để nhất? Tư duy là tập trung vào bãi bỏ và chủ động bãi bỏ những quy định rườm rà, là rào cản, thay vì sửa đổi chút ít; bãi bỏ không chỉ giới hạn ở những điều kiện, thủ tục đã được phản ánh là có bất cập mà chủ động xét thấy không cần thiết cũng cần phải bãi bỏ để rút ngắn thời gian, giảm chi phí thực hiện các thủ tục; bãi bỏ không phải là bỏ quản lý nhà nước mà là thay đổi tư duy quản lý.

Ví dụ như một số thủ tục đầu tư hiện có thực sự cần không? Thực tế cho thấy trong quá trình làm dự án, nhiều trường hợp cần thay đổi, điều chỉnh có thể do yêu cầu thị trường và doanh nghiệp khi làm hết các thủ tục thì thời hạn thực hiện dự án theo chủ trương đầu tư đã hết, khi đó lại thực hiện thủ tục gia hạn chủ trương đầu tư và lại phải chờ thêm một thời gian nữa – xét về bản chất thì không thể không gia hạn cho doanh nghiệp. Cần xem xét là những thủ tục này bây giờ có còn thực sự cần thiết không, nếu không thì nên bãi bỏ.

Ngoài ra, thay vì rà soát từng điều khoản cụ thể, của một văn bản thì có thể xem xét phương án nếu có văn bản luật, nghị định đó mà không còn cần thiết thì bãi bỏ luôn cả văn bản.

Đột phá thể chế để phát triển kinh tế tư nhân. Ảnh internet.

Cơ chế bền vững kiểm soát được chất lượng quy định mới

Cải cách thể chế là quá trình thường xuyên, liên tục không có điểm cuối cùng. Thách thức lớn nhất là hầu như tất cả các cải cách trước đây đều xuất phát từ sự quyết liệt của Chính phủ, Thủ tướng Chính phủ còn các bộ, ngành rất hiếm khi chủ động đề xuất cải cách, bãi bỏ điều kiện kinh doanh mà mình quản lý. Có những quy định hôm nay còn hợp lý nhưng ngày sau không còn phù hợp thì rất cần bãi bỏ hoặc sửa chữa kịp thời.

Việc cải cách môi trường đầu tư kinh doanh được nhìn nhận cũng giống như quản lý bể bơi. Muốn bể tốt thì phải lọc được nguồn nước và có "người canh bể" để kịp thời xử lý những yếu tố làm ảnh hưởng đến chất lượng bể bơi. Thay, lọc nguồn nước là nâng cao chất lượng quy định hiện hành, còn "người canh bể" là cơ chế, cơ quan thực hiện và duy trì động lực cải cách.

Tôi cho rằng cần xem xét thiết lập một cơ quan chính thức chuyên trách, chuyên môn, có thẩm quyền như Ủy ban cải cách thể chế thuộc Chính phủ - mô hình được thành lập ở nhiều nước như Hàn Quốc, Nhật Bản, Mỹ... để triển khai chương trình cải cách thể chế toàn diện, rộng khắp và mạnh mẽ và cơ chế này cần được thể chế hóa vào Nghị quyết lần này.

Song song với việc nâng cao chất lượng quy định hiện hành, cần chú trọng thêm việc kiểm soát chặt chẽ các quy định mới ban hành. Mọi quy định liên quan đến doanh nghiệp phải được đánh giá tác động doanh nghiệp, trên cơ sở tính toán kỹ lợi ích-chi phí, tính công bằng đối với các nhóm đối tượng với quy

mô, tính chất kinh doanh khác nhau.

Ngoài căn cứ pháp lý, chính trị, tính cần thiết ban hành hay sửa đổi một quy định phải dựa trên đánh giá chi phí-lợi ích. Trường hợp bắt buộc phải ban hành nhưng quy định đó gây bất lợi cho một nhóm doanh nghiệp thì cần xem xét cơ chế bù đắp cho nhóm doanh nghiệp chịu sự tác động bất lợi đó, tránh tạo ra gánh nặng tuân thủ mới, ảnh hưởng lớn đến hoạt động sản xuất kinh doanh.

Thúc đẩy cơ chế thị trường trong hỗ trợ doanh nghiệp

Nếu thống kê cụ thể, biện pháp, chính sách hỗ trợ doanh nghiệp rất nhiều, đặc biệt có cả một luật về hỗ trợ các doanh nghiệp nhỏ và vừa, chưa kể đến các nghị quyết, nghị định... Nhưng có thể cảm nhận thấy các chính sách hỗ trợ dường như chưa thực sự hiệu quả như mong đợi, còn tính xin-cho, thiếu nguồn lực thực hiện, khó tiếp cận... Các chính sách hỗ trợ rất cần thiết trong giai đoạn hiện nay để giảm bớt khó khăn, khoan sức doanh nghiệp.

Mặt khác, các chính sách hỗ trợ cho doanh nghiệp tiềm năng để nhanh lớn, phát triển nhanh còn thiếu vắng. Trước mắt, cần rà soát lại tổng thể các chính sách hỗ trợ đã được ban hành, áp dụng đối với doanh nghiệp từ trước đến nay để khu trú, thiết kế lại các giải pháp trên cơ sở bảo đảm không trùng lặp, chồng lấn, có trọng tâm, trọng điểm, đáp ứng đúng nhu cầu doanh nghiệp, kèm theo nguồn lực. Cần giảm hành chính hóa chính sách hỗ trợ, giảm cơ chế xin-cho, sử dụng cơ chế tự động, không cần doanh nghiệp làm thủ tục đăng ký, kê khai-ví dụ cơ chế miễn, giảm nghĩa vụ tài chính đồng loạt: thuế, phí, tiền sử dụng đất...

Điều quan trọng là nên tối đa hóa việc áp dụng cơ chế thị trường trong thiết kế và thực hiện các giải pháp hỗ trợ tài chính, theo kết quả đầu ra để tạo sự công bằng doanh nghiệp, nâng cao tính hiệu quả, hạn chế hỗ trợ trực tiếp từ cơ quan Nhà nước thông qua thủ tục hành chính. Việc thực hiện chính sách hỗ trợ bằng cơ chế thị trường vừa giúp nâng cao hiệu quả, tính công bằng vừa có thể tạo ra cơ hội kinh doanh mới với sự tham gia doanh nghiệp tư nhân vào hoạt động hỗ trợ.

Vừa qua, tôi có dịp đến thăm 2 tập đoàn đầu tư vốn ở nước ngoài, hoạt động theo mô hình vừa có vốn nhà nước vừa có vốn tư nhân với hoạt động kinh doanh là đầu tư vốn vào các dự án đầu tư của doanh nghiệp khác nếu xét thấy dự án đó có tiềm năng phát triển.

Đây đã trở thành kênh vốn quan trọng, bên cạnh kênh vốn truyền thống, cho nhiều doanh nghiệp, nhiều ý tưởng kinh doanh đổi mới sáng tạo-và nhờ đó đã thành công. Tất nhiên có cả thất bại nhưng thành công là lớn hơn nhiều. Điều

quan trọng thì mô hình này hoạt động theo cơ chế thị trường và cũng là một ngành nghề kinh doanh.

Đột phá thể chế để phát triển kinh tế tư nhân. Ảnh báo Nhân dân.

Ngoài ra, việc rất cần thiết có chính sách thúc đẩy mạnh mẽ các dịch vụ trung gian hỗ trợ doanh nghiệp (business development services) như: Tìm kiếm thị trường, đào tạo kỹ năng kinh doanh, kết nối doanh nghiệp… Đây chính là kênh trung gian để thúc đẩy, hỗ trợ doanh nghiệp phát triển.

Trao quyền cho cơ quan giải quyết thủ tục

Có thể có hiện tượng trên nóng, dưới lạnh, tâm lý lo lắng, chần chừ trong thực thi pháp luật. Nhưng tôi chia sẻ với cơ quan thực thi về việc này bởi vì nhiều trường hợp quy định thiếu rõ ràng, nhiều quy định khác nhau áp dụng cho một vấn đề nhưng áp dụng một quy định thì làm được còn áp dụng hết thì không biết làm thế nào. Do đó, để giải quyết vấn đề này, nâng cao hiệu lực thực thi pháp luật thì nên trao thêm quyền cho địa phương - là cơ quan trực tiếp tổ chức thực hiện pháp luật.

Thực tế, không bao giờ pháp luật có thể hoàn hảo đến mức luôn rõ ràng, không mâu thuẫn. Nếu dự án đầu tư phải dừng lại để chờ sửa đổi luật thì không hợp lý và có thể phải dừng rất lâu, gây lãng phí, giảm hiệu quả đầu tư. Trong Nghị quyết lần này nên có giải pháp trao quyền cho cơ quan thực thi, đặc biệt chính quyền địa phương, ban hành văn bản hướng dẫn cụ thể, giải quyết thủ tục trong trường hợp pháp luật không rõ ràng, có mâu thuẫn để giải quyết thủ tục cho dự án-phát huy sáng tạo, thực tiễn tốt của địa phương trong áp dụng pháp luật.

Nói cách khác, địa phương (có thể là Hội đồng nhân dân) cần được trao thẩm quyền ban hành hướng dẫn áp dụng pháp luật trong trường hợp các quy định của pháp luật chưa rõ ràng, có nhiều cách hiểu khác nhau hoặc mâu thuẫn trên nguyên tắc công khai, minh bạch, phòng chống tham nhũng, tiêu cực, lãng phí. Giải pháp này sẽ giúp giải quyết được vấn đề rất lớn là dự án đầu tư không còn bị trì hoãn bởi những hạn chế, thiếu sót của quy định pháp luật.

Doanh nghiệp phải tự nâng cao năng lực quản trị

Khi cải cách thể chế được thực hiện mạnh mẽ đồng nghĩa áp lực cạnh tranh đối với doanh nghiệp sẽ ngày càng cao, do rào cản pháp lý về gia nhập thị trường được gỡ bỏ, sẽ có nhiều hơn doanh nghiệp mới tham gia và cạnh tranh với doanh nghiệp hiện tại. Các doanh nghiệp đã gia nhập thị trường trước có thể bị dừng hoạt động nếu chất lượng, dịch vụ và tiện ích không được bảo đảm hoặc không duy trì được và bị thay thế bởi ý tưởng mới, mô hình kinh doanh mới. Việc nâng cao năng lực quản trị, năng lực kinh doanh, đề cao tính tuân thủ pháp luật, hợp đồng trở thành yêu cầu bắt buộc nếu không muốn bị đào thải.

Thực tế cho thấy nhiều doanh nghiệp thực hiện hợp đồng, thỏa thuận kinh doanh theo thói quen của mình, theo suy nghĩ của mình mà bỏ qua nội dung đã thỏa thuận dẫn đến thiệt hại không đáng có. Nhiều doanh nghiệp khi phát triển đến một quy mô nhất định nhưng không có khung khổ quản trị hiệu quả dẫn đến tranh chấp nội bộ cổ đông, người quản lý, khó chuyển giao thế hệ... dẫn đến suy yếu doanh nghiệp-đây là điều đáng tiếc.

Giờ đây, cùng với cải cách thể chế mạnh mẽ của Nhà nước thì bản thân doanh nghiệp cũng phải tự nâng cao năng lực quản trị của mình để phát triển, lớn mạnh một cách bài bản, dài hạn và bền vững như mục tiêu của Nghị quyết về kinh tế tư nhân lần này đặt ra.

Bài viết của Tiến sỹ Phan Đức Hiếu đăng trên chinhphu.vn